WEISZ BOGLÁRKA*

AZ ERDÉLYI SÓKAMARÁK ISPÁNJAI A 14. SZÁZAD VÉGÉIG

Kulcsszavak: sóbányászat, sókamara ispán, sólerakat, sókereskedelem

Az erdélyi sóbányászat a kezdetektől igen fontos jövedelemforrást jelentett az uralkodó számára. Az innen elszállított só raktározására az Árpád-korban sólerakatokat hoztak létre, az legjelentősebb szalacsi mellett¹ Szegeden,² Pozsonyban,³ Sopronban,⁴ Vasváron.⁵ Ezek mindegyikében sótiszték (*salinarius*) kezelték a felhalmozott sót.⁶ Az erdélyi sóaknákat az

* WEISZ Boglárka (1975), PhD, történész, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015-4/2015) vezetője, Budapest. E-mail: weisz.boglarka@btk.mta.hu.

- 1 1222: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. I. Ad edendum praeparavit Richard MARSINA. Bratislavae 1971. (a továbbiakban CDES I.) 201 ; 1233. okt. 1.: *A pannonbalmi Szent-Benedek-rend története*. I–XII/B. Szerk. ERDÉLYI László–Sörös Pongrác. Bp., 1902–1916. (a továbbiakban PRT) X. 519. (*Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I–II. Szerk. SZENTPÉTERY Imre–BORSA Iván. Bp., 1923–1987. [a továbbiakban RA] 508. sz.); 1233. okt. 1.: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner*. I. Romae, 1859. 143 (RA 509. sz.); 1264 k: ZOLNAY László: *István ifjabb király számadása 1264-ből*. Budapest Régiségei XXI(1964). 82.
- 2 1217: *Árpád-kori új okmánytár*. I–XI. Közzé teszi WENZEL Gusztáv. Pest–Bp., 1860–1874. (a továbbiakban ÁÜO) XI. 149. (RA 324. sz.); 1222.: CDES I. 201.
- 3 +1212.: *Budapest történetének okleveles emlékei*. I–III. Közreadja a Budapesti Történeti Múzeum, Bp., 1936–1987. (a továbbiakban BTOE) 8. (RA 280. sz.); 1217: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 83. (RA 316. sz.); 1229. júl. 6: PRT I. 696.
- 4 1217: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. I–IV. Bearbeitet von Hans WAGNER, Irmtraut Lindeck-Pozza, Wien–Graz–Köln, 1955–1985. (a továbbiakban UB) I. 69. (RA 332. sz.); +1217: UB I. 71. (RA 333. sz.); 1224: UB I. 94. (RA 408. sz.); 1225: UB I. 107. (RA 420. sz.); +1230 k.: UB I. 127. (RA 469. sz.); +1230 k.: UB I. 128. (RA 594. sz.); +1230 k.: UB I. 132 (RA 607. sz.); 1233. okt. 1.: UB I. 144. (RA 507. sz.) A soproni sólerakat létezésére utal Fügedi Erik szerint az is, hogy az ispáni székhellyel ellentétben, déli oldalon kialakult vásártért sóvásárnak nevezték. FÜGEDI Erik: *Városok kialakulása Magyarországon = Uő: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Magvető, Bp., 1981. 329.
- 5 1233. okt. 1.: ÁÜO VI. 517. (RA 504. sz.); 1233. okt. 1.: RA I. 161. (505. sz.) Paulinyi Oszkár Zala megye területén is feltételez egy lerakatot, amelyre azonban az általa említett forrás nem elégséges bizonyíték. PAULINYI Oszkár: *A sóregálé kialakulása Magyarországon*. Századok 57(1924). 637; Vö. *Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis anno 1550 illustratum*. Ed. Joannis KARÁCSONYI–Samuelis BOROVSKY. Bp., 1903. 277. §.
- 6 A sótiszték a 13. század első felében az illetékes ispán vagy az alispán alá tartoztak. Vö. 1225: UB I. 107. (RA 420. sz.); +1230 k.: UB I. 127. (RA 469. sz.); 1233. okt. 1.: ÁÜO VI. 517. (RA 504. sz.); 1233. okt. 1.: RA I. 161. (RA 505. sz.)

erdélyi vajda és a kamaraispánok felügyelték,⁷ munkájukat a királyi officiálisok, illetőleg a kamaraispánok officiálisai segítették. Legalábbis erre utal V. István 1271. május 1-jén kelt oklevele, melyben a gyulafehérvári káptalannak adományozta újjól a tordai sóaknát, és azt kivette a királyi officiálisai, valamint a vajda és annak officiálisai joghatósága alól.⁸ Az említett joghatóság nemcsak a sóbányászat felügyeletét jelentette, hanem a sószállítás- és árusítás ellenőrzését is. A désváriak az 1322 táján hamisított 1236. és 1261. évi oklevelük⁹ szerint a sószállítás során csak fél vámot kötelesek fizetni az erdélyi vajdának és a kamaraispánnak.¹⁰ 1290-ben III. András megerősíti a désvári *hospesek* azon kiváltságát, hogy a téli időszakban vágott só mentes az erdélyi vajda és a király kamaraispánjai officiálisainak joghatósága és hatalma alól, így szabadon szállíthatják és árulhatják.¹¹ 1293. október 6-án az erdélyi vajda — aki ekkor Borsa nembeli Roland volt¹² — megerősítette a désváriak csütörtöki hetivásár tartási jogát IV. László és III. András oklevele alapján, melyek szerint e vásár mentes a vajda officiálisai és a kamaraispán joghatósága alól.¹³ Désvár egyike volt azon településeknek, ahol élénk sókereskedelem folyt. 1310-ben I. Károly a désvári ágostonosoknak a Désaknáról szállított só után Désvárbán szekerenként két sót adott, valamint engedélyezte, hogy a bárhonnan megszerzett sójukat vámfizetés nélkül árusíthassák Désaknán, Désvárbán és Szatmárban. A só eladása során pedig a királyi kamaraispánok vagy azok officiálisai vámot (*tributum*) vagy *debitumot* nem követelhettek tőlük.¹⁴ Az oklevél külön kiemelte Szatmárt, amelyet Szamos menti elhelyezkedése is alkalmassá tett arra, hogy sószállítás és -árusítás terén jelentős szerepet töltsön be. A kamaraispán joghatósága az erdélyi bányák és a sószállítás és -kereskedelem terén a 13. század második felétől mutatható tehát ki. Ekkor azonban még nem beszélhetünk sókamaraispánokról, e feladatot elsősorban az erdélyi és a szatmári kamaraispán látta el.¹⁵ Az Árpád-kor végén kialakult rendszeren I. Károly nem változtatott.

- 7 Vö. 1291: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Bearb. von Franz ZIMMERMANN–Carl WERNER–Gustav GÜNDISCH. Hermannstadt–Köln–Wien–Buc., 1892–1991. (a továbbiakban UGDS) I. 170.
- 8 UGDS I. 104. (RA 2084. sz.); A tordai sóakna adományozására vonatkozó későbbi oklevelekben is szerepel a királyi officiálisok alóli mentesség, vö. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Studio et opera Georgii FEJÉR. Budae, 1829–1844. (a továbbiakban CD) VII/4. 169. (RA 2744. sz.); UGDS I. 134. (RA 2857. sz.).
- 9 Vö. JAKÓ Zsigmond: *Újabb adatok Dés város legrégibb kiváltságleveleinek kritikájához* = Uő: *Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez*. METEM, Bp., 1997. 9–26.
- 10 +1236: UGDS I. 66. (RA 618. sz.); +1261: UGDS I. 85. (RA 1784. sz.); +1310: UGDS I. 298. (*Anjou-kori oklevéltár*. I–XXXVIII. Szerk. ALMÁSI Tibor–BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos–B. HALÁSZ Éva–KRISTÓ Gyula–PITI Ferenc–RÁBAI Krisztina–SEBŐK Ferenc–TEISZLER Éva–TÓTH Ildikó. Bp.–Szeged, 1990–2015. [a továbbiakban Anjou-oklt.] II. 1003. sz.)
- 11 UGDS I. 166. (RA 3555. sz.)
- 12 Vö. ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. MTA TTI, Bp., 2011. 40.
- 13 UGDS I. 194.
- 14 UGDS I. 298. (Anjou-oklt. II. 1004. sz.)
- 15 Vö. WEISZ Boglárka: *A szatmári kamara története a 14. század közepéig* = *Az ecsedi Báthoriak a XV–XVI. században*. Szerk. SZABÓ Sarolta–C. TÓTH Norbert. Nyírbátor, 2012 (Báthori István Múzeum Kiadványai 34). 73–92.

A sóügy terén az első reformra az 1350-es években került sor. Ekkor az erdélyi sóbányákat és sóraktárakat az erdélyi sókamara ispánja irányítása alá helyezték,¹⁶ azaz a sóbányászat kikerült az erdélyi kamaraispán felügyelete alól. Az erdélyi sókamara ispánságot pedig összekapcsolták a lippai kamaraispánsággal, így a két hivatal egy vezetőt kapott. Az Arad megyei Lippa a Maros mellett helyezkedik el, azaz az egyik legfontosabb sószállító útvonal mentén, ezzel magyarázható a két tisztség egy kézbe kerülése. E kamarák ispánja egyúttal hosszú ideig az országos harmincadosi tiszte is betöltötte, így könnyebben felügyelhetette, hogy külföldi só ne kerüljön be az országba.¹⁷

Az erdélyi sókamara ispán tevékenységét alkamarások segítették, mégpedig az adatok alapján Pozsonyban,¹⁸ Sopronban¹⁹ és Désaknán,²⁰ míg officialátus működött Désaknán, Désváron²¹ és Széken.²² A már Árpád-korban is létező sóraktárak (Szeged, Pozsony, Sopron, Vasvár, Fehérvár) minden bizonnyal továbbra is működtek, ezt igazolja Pozsony és Sopron esete. Officialisok pedig minden sóbányánál folytatták tevékenységüket, még ha ezt adatokkal alátámasztani nem is tudjuk.²³

Újabb változás következett be Zsigmond uralkodása elején. Erre utal, hogy Zsigmond 1397-ben a régi kamarák mellett újak felállítása mellett döntött, az új kamarák székhelyeit pedig fel is sorolta. Ezek szerint Kassán, Trencsénben, Nagyszombatban, Pozsonyban, Sopronban, Győrött, Vasváron, Zággrábban, Körösön, Fehérváron, Budán, Pesten, Kevén, valamint Zala megyében kellett új kamarákat kialakítani. A rendelkezés a régi kamarákat is felsorolta akkor, amikor az uralkodó a só eladási árát is rögzítette, mégpedig Vízakna, Máramaros, Lippa, Szalárd,²⁴ Szatmár, Szeged és Várkony kamarákat említve.²⁵ Az Árpád-, majd Anjou-

16 Az erdélyi sókamara ispánja egyben lippai kamaraispán volt, 1354: *Sopron szabad királyi város története*. I/1–II/6. Közli HÁZI Jenő. Sopron, 1921–1943. (a továbbiakban Sopr. Tört.) I/1. 102; 1357: *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Szerk.: NAGY Imre–NAGY Gyula. Bp., 1878–1920. (a továbbiakban AO) VI. 535, 580.

17 DRASKÓCZY István: *A sóigazgatás 1397. esztendei reformjáról = Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Szerk. ERDEI Gyöngyi–NAGY Balázs. Budapesti Történeti Múzeum, Bp., 2004. (a továbbiakban DRASKÓCZY: *A sóigazgatás*) 289.

18 1381. dec. 14.: *Fideli nostro magistro Andreae Parvo Gallico comiti camararum salium nostrorum Regalium, vel vicecomiti camerae eiusdem in civitate nostra Poseniensi constituto praesentes inspectur* — CD IX/7. 433.; Vö. 1362. jún. 30.: MNL OL, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 238 803.

19 1354. ápr. 7.: Sopr. Tört. I/1. 102.

20 1366: *magister Andreas vicecomes salifodinarum de Deesakna* — UGDS II. 247.

21 1366: *magister Andreas vicecomes salifodinarum de Deesakna ac officialis magistri Saracheni comiti camerarum in dicta Deesakna et Deesuara* — UGDS II. 247.

22 1354. máj. 31.: *Benedictus textor officialis magistri Michaelis camerarii domini nostri regis de Zeek* — UGDS II. 103.

23 Vö. IVÁNYI Béla: *Két középkori sóbánya-statutum*. Századok 45(1911). 1. sz. 21.

24 Wenzel Gusztáv az oklevél kiadásakor tévesen Zalach (Szalacs)-nak olvasta, az eredeti oklevélen azonban egyértelműen Zalard (Szalárd) szerepel. DL 8861, vö. WENZEL Gusztáv: *Magyarország bányászatának kritikai története*. Bp., 1880. (a továbbiakban WENZEL: *Bányászat-történet. Okmányi függelék*) 438.

25 Uo.

korban kimutatható sóraktárak azonban²⁶ csak az 1397. évi reformot követően váltak kamarai központtá. 1397 előtt kamarát csak sóbányáknál, de ott sem az összesnél, illetőleg a sószállító útvonalak mentén állítottak fel, így a Tiszától nyugatra nem működtek kamarák, ami az ország sóellátását nehezíthette, még akkor is, ha feltételezzük, hogy a korábbi sóraktárak ekkor is rendelkezésre álltak. Az 1397. évi reformot többek között ez tette szükségessé: azaz só biztosítani az ország határvidékén is, megakadályozni a külföldi só behozatalát. A só árát sem rögzítette egyetlen korábbi rendelkezés sem, ahogy a máramarosi só ellátási körzetét is ez a reform határozta meg elsőként, a Tisza és a Zagyva vonalát adva meg határként.²⁷ Az mindezenre jól látszik, hogy az ország nyugati vidékén valamennyi megyében legalább egy sókamara felállítására sor került, minden bizonnyal az Ausztria felől érkező sóval szemben.²⁸ Délen Körös, Zágráb és Keve látta el a vidéket, így védekezve a tenger melléki só behozatala ellen, melyet csak a Szávaig lehetett forgalomba hozni, az ország közepén Fehérváron, Budán és Pesten, északon pedig Kassán állítottak fel kamarát, ez utóbbi a lengyel só behozatala ellen védett. A rendszer még így is nagyon hézagos volt, amit rövid időn belül újabb kamarák kialakításával oldottak meg. A 15. század elején ugyanis sorra tűnnek fel újabb és újabb kamarák, mint például a poroszlói, a tokaji²⁹ vagy a tordai.³⁰

Kérdés persze, hogy a rendelkezésben említett „régől fogva működő” sókamarak mióta működtek. A 16–17. századi pálos rendtörténetekben szerepel egy Lajos-kori sóadomány. Gyöngyössi Gergely munkájában I. Lajos nevéhez kötötte azt a pálosoknak szóló adományt, mely a nagykáptalan tartására 300 aranyforint értékű só rendelt a máramarosi sóbányából,³¹ míg Andreas Eggerer olyan 1353. évi adományról írt, mely 100 aranyforint értékű máramarosi sóról szólt.³² A történészek egy része nem vonja kétségbe ezen adomány létét,³³ illetőleg a máramarosi sókamarából származó jövedelemnek vélik,³⁴ mely utóbbi esetben a máramarosi sókamara felállítását I. Lajos korára kellene helyeznünk. Az adomány azonban jelenlegi ismereteink szerint Zsigmondhoz kötődik, mely vélhetően máramarosi sóból, de

26 Draskóczy István lehetségesnek tekinti, hogy a pozsonyi és soproni kamarák korábban is fennálltak, majd megszűntek, és csak 1397-től működtek újra. DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 292–293; DRASKÓCZY István: *Sóbányászat és -kereskedelem Magyarországon a középkorban*. Valóság 54(2014). 4. sz. 58.

27 A rendelkezés ellenére a máramarosi só az ország más területein is felbukkant. Erre lásd részletesen DRASKÓCZY István: *Belkereskedelem és sókamarak a 15. század második felében = Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a középkorról*. Szerk. WEISZ Boglárka. MTA BTK TTI, Bp., 2016. 201–216.

28 Lásd részletesen DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 292–293.

29 1407. március 2.: DL 64 123; ezek a kamarák már korábban is működhetek, hiszen 1406. augusztus 14-én Ozorai Pipo a dési sószállítókkal a Szatmárba, Tokajba és Poroszlóba szállított sóról köt egyezséget. UGDS III. 414.

30 1407. január 12.: UGDS III. 425.

31 Gregorius GYÖNGYÖSSY: *Vitae fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*. Ed. Franciscus L. HERVAY. Bp., 1988. c. 26. 68. 220.

32 Andreas EGGERER: *Fragmen panis corvi protoeremitici*. Wien, 1663. 133. Wenzel Gusztáv Eggerer információját hitelesnek fogadta el. WENZEL Gusztáv: *Kritikai fejtegetések Máramaros történetéhez*. Magyar Akadémiai Értesítő 1857. 395.

33 Lásd pl. BENCE Zoltán–SZEKÉR György: *A budaszentlőrinci pálos kolostor*. Budapesti Történeti Múzeum, Bp., 1993 (Monumenta Historica Budapestinensia VIII). 9; DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 289.

34 F. ROMHÁNYI Beatrix: *Pálos gazdálkodás a 15–16. században*. Századok 141(2007). 2. sz. 341.

nem a máramarosi sókamara jövedelméből származott. Zsigmond ugyanis 1391-ben 300 forintot rendelt a pálos nagykáptalan tartására, mégpedig a budaiak Szent György-napi *collectájából*.³⁵ A későbbiekben ugyan az összeg megmaradt, ám Zsigmond azt a szolnoki sókamarából sóban rendelte el kiadni.³⁶ Az utódok rendre megerősítik Zsigmond 1391. évi rendelkezését, vagy csak utalnak Zsigmond adományára, ugyanakkor a továbbiakban a módosított rendelkezés értelmében sóban rendelik el azt kiadni a váradi, a debreceni, a szolnoki, a szalárdi, a poroszlói, a pesti vagy az abádi sókamarából.³⁷ Azaz ez a kései adat a rendtörténetben semmiképpen sem utal arra, hogy a máramarosi sókamara már I. Lajos uralkodása alatt fennállt volna.³⁸ A probléma megoldásában vélhetően segítségünkre lehet, ha a sókamaraispánok felől közelítjük meg a kérdést.

Jelenlegi ismereteink szerint Mihály volt az, aki elsőként betöltötte az erdélyi sókamara-ispáni tisztséget.³⁹ Mihály 1354. április 7-én bukkan fel a forrásokban mint az erdélyi sókamara ispánja és lippai kamaraispán, aki egyúttal harmincadosként is tevékenykedett.⁴⁰ Ez a Mihály vélhetően azonos azzal a György fia Mihállyal, aki 1357-től szerepelt lippai kamaraispánként és az erdélyi részek sókamaraispánjaként.⁴¹ Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy Mihály 1354-ben a király speciális nótáriusa volt, 1357-ben pedig György fia Mihály a király speciális nótáriusaként a királyi gyűrűspecsét kancelláriájának főnökeként szerepelt.⁴² További adatok is rendelkezésre állnak azonban személyére, hivatali idejére és a későbbi működésére vonatkozóan, hiszen azonosnak kell őt tekintenünk az 1360-as évek végén a lippai kamara élén felbukkanó Beuldre Mihállyal. 1363. március 29-én ugyanis I. Lajos Szamosszeg birtokot, melyet korábban Beuldre Mihálynak, a sókamarák ispánjának (*comes camere salium nostrorum*) adott, annak sikkasztása és külföldre menekülése miatt Cudar Péternek adományozta.⁴³ 1357-ben I. Lajos Szamosszeget nem másnak, mint György fia Mihálynak, a király

35 DL 7684; 1406: DL 8835.

36 1433: DL 12 519.

37 1438: DL 13 158; 1456: DL 8833; 1439: DL 13 288; 1440: DL 13 563; 1456: DL 15 059; 1505: DL 21 516.

38 A román szakirodalom a kamara létrehozását Zsigmondhoz köti, lásd Radu POPA–Adrian IONIȚĂ: *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*. Enciclopedică, Buc., 1997. 125–126.

39 Személyére lásd DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 287.

40 Sopr. Tört. I/1. 102.; 1354. május 31: ÜGDS II. 103–104. (*Codex diplomaticus Transsylvaniae. Erdélyi okmánytár*. I–IV. Ad edendum in regestis praeparavit notisque illustravit Sigismundus JAKÓ. Adiuvantibus Geysa HEGYI, Andrea W. Kovács. Archivum Nationale Hungariae. Budapestini, 1997–2014. [a továbbiakban CDT] III. 756. sz.).

41 1357. jan. 29.: AO VI. 535. (CDT II. 885. sz.); 1357. febr. 16.: DL 51 728 (CDT II. 886. sz.); 1357. márc. 16.: DL 51 731; 1357. márc. 19.: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára*. III. Szerk. NAGY Imre–NAGY Iván–VÉGHELY Dezső–KAMMERER Ernő–DÖRY Ferenc. Pest, 1874. (a továbbiakban Zichy III.) 54. (CDT II. 894. sz.); 1357. máj. 8.: AO VI. 580. (CDT II. 913. sz.); 1357. nov. 8.: *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Întocmit de Sabin BELU–Ioan DANI–Aurel RĂDUȚIU–Viorica PERVAİN–Konrad G. GÜNDISCH–Marionela WOLF–Adrian RUSU–Susana ANDEA–Lidia GROSS–Adinel DINCĂ. X–XVI. Academiei, Buc., 1977–2014. XI. 187. (CDT II. 960. sz.); 1357. dec. 7.: DL 51 778.

42 *A specialis notarius*-hoz lásd KUMOROVITZ L. Bernát: *Osztályok, címek, rangok és hatáskörök alakulása I. Lajos király kancelláriájában = Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. SZÉKELY György. Akadémiai, Bp., 1984 (Memoria Saeculorum Hungariae 4). 298–299.

43 DL 87 382.

gyűrűspecsétjét őrző különleges jegyzőjének, az erdélyi részek sókamarái ispánjának (*magistro Michaeli filio Georgii speciali notario nostro sigilli annularis et comiti camararum salium partium Transilvanarum*) adta.⁴⁴ Mivel az uralkodó már 1362. március 29-én utasította az egri káptalant, hogy iktassa be Cudar Pétert Szamosszeg birtokába,⁴⁵ Mihály sókamarai és egyben lippai kamarai működésének mindenképpen ez idő előtt kellett véget érnie, amit megerősít az is, hogy I. Lajos 1362. augusztus 8. előtt kiállított parancslevelében már Beuldre Mihályról mint egykori só- és lippai kamaraispánról emlékezik meg.⁴⁶ Mivel az okleveles adatok szerint 1362 és 1366 között az erdélyi sókamaraák ispánja Szerecsen Jakab volt, aki egyúttal harmincadosként is tevékenykedett,⁴⁷ Mihály kamaraispáni tevékenységét mind az erdélyi só, mind a lippai kamarában legfeljebb 1362. február–márciusáig, azaz a pénzügyi év fordulójáig végezhette.⁴⁸ Valószínűbb azonban, hogy pénzügyi karrierje már az előző évben – legalább is egy időre – befejeződött, mivel 1362. február 20-án I. Lajos Szerecsen Jakabra újólag (*anno in praesenti iterato*) bízta a harmincadosok felügyeletét,⁴⁹ ami arra utal, hogy már az előző évben is betöltötte ezt a pozíciót, vélhetően a hozzá szorosan kapcsolódó két másik hivatallal együtt. Így György fia Miklós (első) sóispáni, harmincadosi és lippai kamaraispáni működését inkább 1361-ig képzelhetjük el, azt feltételezve, hogy sikkasztását követően elveszített birtokát Cudar Péter rövid időn belül szerezhetette meg.

Mint említettem 1362. februárjában újólag kapta meg Szerecsen Jakab az országban lévő harmincadosokat,⁵⁰ így 1361-től minden bizonnyal ezeket kezelte.⁵¹ A harmincadosok élén 1367 februárjáig tevékenykedhetett, ha figyelembe vesszük a pénzügyi évkezdetet, mivel az utolsó adatunk 1366. augusztus 29-ről származik.⁵² Semmi sem utal arra, hogy Szerecsen harmincadispánsága alatt a Beuldre Mihály idejében tapasztalt rendszer megváltozott volna, az adatok is annak továbbélését igazolják. 1362. június 30. és 1366 között bizonyosan Szerecsen

44 Zichy III. 54. (CDT III. 894. sz.)

45 DL 87 382.

46 DL 62 715. (CDT IV. 171. sz.)

47 Az adatokat lásd később.

48 A pénzügyi év kezdete február–március hónapokra esett, elsősorban Gyertyaszentelő ünnepéhez (február 2.) kötődött, amit I. Károly korából a kamarabérleti szerződések, a Zsigmond-korból a kamara haszna kirovásával és beszedésével kapcsolatos megbízások mutatnak. Vö. HÓMAN Bálint: *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában*. Budavári Tudományos Társaság, Bp., 1921. [Reprint: Nap, Bp., 2003.] 204.; DRASKÓCZY István: *Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején*. Levéltári Közlemények 54(1983). 165.

49 *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Ed. T. SMICIKLAS–M. KOSTRENCIĆ. I–XVII. Zagrabiae, 1904–1981. (a továbbiakban CDCr) XIII. 203.

50 Szerecsen Jakab személyére lásd DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 287; WEISZ Boglárka: *A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század második feléig*. Acta Historica 130(2009). (a továbbiakban WEISZ: *A szerémi és pécsi kamarák*) 39–51.

51 1362. febr. 20.: CDCr XIII. 203.; 1363. dec. 29.: DL 69 248.; 1365. ápr. 26.: DF 238 827 (CDT IV. 370. sz.); 1366. aug. 29.: CDCr XIII. 566. Vö. PACH Zsigmond Pál: *A harmincad az Anjou-korban és a 14–15. század fordulóján*. Történelmi Szemle 41(1999). 262–264.

52 CDCr XIII. 566.

Jakab volt a sókamaraispán,⁵³ és jöllehet csak 1362-ben említették lippai kamaraispánként,⁵⁴ vélhetően ez utóbbi tisztséget, a fentebb már említett és a későbbi időszakokban is jellemző összefonódás miatt, szintén 1367 elejéig töltötte be.

1367-ben már mindkét kamara élén ismét Beuldre Mihály állt,⁵⁵ aki aztán 1369. január 17-én is erdélyi sókamarák ispánjaként és harmincadosként tűnik fel.⁵⁶ Nem tudjuk, hogyan sikerült újra a király bizalmába férkőznie korábbi pénzügyi sikkasztása után, az azonban bizonyos, hogy megint csak nem hazudtolta meg önmagát, és újfent adósa maradt az erdélyi sókamara bérletéből I. Lajosnak, így Buda városában lévő birtokai a király kezére háramlottak.⁵⁷ Ezek közül 1383. március 8-án Mária királynő a domonkosok Szent Miklós kolostora mellett, attól délre levő háztelkét Szécsi Miklós országbírónak adományozta.⁵⁸

Mihályt 1369-ben Henrik budai polgár váltotta a harmincadok élén,⁵⁹ azt azonban, hogy egyúttal az erdélyi sókamarák és a lippai kamara élén is állt volna, forrásokkal alátámasztani nem tudjuk.

Az 1370-es években ismételten Szerecsen Jakab a sókamaraispán, amire csak közvetett adattal rendelkezünk. 1373. március 16-án I. Lajos király elrendelte: a hegyeken túli só Magyar Királyságba történő szállításának megakadályozására Himfi Benedek felesége és testvérei, Péter és Miklós⁶⁰ engedjék meg, hogy Szerecsen mesternek embere legyen Orsován, és ha Szerecsennel meg tudnak egyezni, akkor az orsovai vámot adják neki bérbe.⁶¹ A rendelkezés csak akkor értelmezhető, ha Szerecsen sókamaraispán volt, azaz legkésőbb 1373 elejétől állhatott Szerecsen az erdélyi sókamara-ispánság élén. Valószínűbb azonban, hogy már korábban is betöltötte ezt a pozíciót. Amikor I. Lajos 1371. február 24-én főharmincadosához és pozsonyi alharmincadosaihoz (*summo tricesimatori suo vel eius vicetricesimatoribus in Posonio*) intézte oklevelét,⁶² nem nevezte meg a főharmincadost. Pach Zsigmond Pál szerint ez nem

53 1362. jún. 30.: DF 238 803 (CDT IV. 161. sz.); 1362. jún. 30.: DF 200 958 (CDT IV. 162. sz.); 1365. ápr. 26.: DF 238 827 (CDT IV. 370. sz.); 1365. ápr. 26.: DF 240 822; 1366. máj. 27u.: UGDS II. 247. (CDT IV. 473. sz.); Azon év nélkül kelt oklevél, melyben Mátyás mint Szerecsen mester szatmári *officialis*a jelenik meg, melyben arra kéri Kállai Ubult, Mihályt és Lőköst, hogy a Vetési Pálnak és fiainak eladott királyi sót, melyet Kállóban feltartóztattak, engedjék tovább, mert azok nem tartoznak vámot fizetni, nem kelhetett a szakirodalomban elterjedt 1350 körüli időpontban, csak az 1360-as években, amikor Szerecsen Jakab a sókamarák élén állt. Vö. DL 56 663.; *A Nagykállói Kállay-család levéltára. (Oklevelek és egyéb iratok kivonatai)*. I. 1224–1350. Bp., 1943. 1044. sz.; István HERMANN: *Finanzadministration in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts in Ungarn*. ELTE Régészeti Intézet, Bp., 1987. 16.

54 1362. jún. 30.: DF 200 958 (CDT IV. 162. sz.).

55 Vö. UGDS II. 304.

56 Zichy III. 371.

57 DL 100 189.

58 Uo.

59 1369. okt. 29: CD IX/4. 177.

60 Vö. ENGEL Pál: *Középkori magyar genealógia* = DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret. Him rokonsága 2. tábla: Himfi

61 PESTY Frigyes: *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*. III. MTA Könyvkiadó Hivatala, Bp., 1878. 6.

62 *Archív hlavného mesta SR Bratislavy* (a továbbiakban SK AMB) 281. (<http://monasterium.net:8181/augias/viewer.xql?lang=hun&imagedata=/mom/service/augiasviewer&archive-id=SK-AMB&fond-id=362&charter-id=281>).

lehetett Szerecsen Jakab, hiszen őt ugyanezen évben I. Lajos csak pécsi és szerémi kamaraispánnak nevezte,⁶³ vagyis Szerecsen legkorábban 1372 februárjától lehetett harmincados. Kérdés azonban, hogy Pach érve megállja-e a helyét, hiszen az 1360-as évekből is rendelkezünk olyan oklevelekkel, melyekben nem szerepel Jakab minden egyes hivatali pozíciója, hanem vagy csak a legfontosabbak vagy az adott ügyhöz kötődőek. Bizonytalanságunkat az is erősíti, hogy 1370-ben, amikor Szerecsent pécsi kamaraispánnak nevezték, ezt *inter cetera* bírt hivatali címként említették, így, s mivel a harmincadosokra vonatkozó adataink ennek nem mondanak ellent, akár 1370-től is számolhatunk újra Szerecsen Jakabbal mint harmincadossal, és egyben az erdélyi sókamarák, valamint a lippai kamara ispánjával.

Kérdés azonban, hogy e három hivatal szétválása mikor indult meg. Szerecsen mester még 1379-ben is az egész ország harmincadosa (*tricesimatori per regnum nostrum Hungarie*) volt.⁶⁴ Felmerült, hogy ez a Szerecsen mester nem Jakab, hanem testvére János. Könnyű helyzetben lennénk, ha elfogadnánk, hogy Szerecsen Jakab 1375-ben meghalt,⁶⁵ mely feltevés vélhetően abból adódott, hogy 1375. április 9-én Szerecsen, mint Cherso és Ossero *comese* végrendeletet tett Chersóban, *in Cancellaria Communis*.⁶⁶ Azonban Jakab az 1380-as években még bizonyosan élt, hiszen 1382-ben egy birtokrészt Százdón Százdi Szerecsen mester (*Sarachenus de Zazd*), és testvérei, Ferenc és János kaptak meg.⁶⁷ 1389. január 14-én apósa, Libercsei János tiltotta attól, hogy Szirák birtokot elidegenítse.⁶⁸ 1393. július 11-én azonban már valóban nem lehetett az élők sorában, hiszen ekkor László nápolyi király Cherso és Ossero szigeteket Gritti Györgynek adományozta, megjegyezve, hogy azok egykor Szerecsen mester tulajdonában voltak, majd őutána testvére, a hűtlen János birtokába kerültek.⁶⁹ Ezek alapján Szerecsen Jakab halálát 1389. január 15. és 1393. július 10-e közé tehetjük. De akkor ki volt az 1379. évi „Szerecsen mester”, Jakab vagy János? Valószínűleg Jakab, mert testvére, János a pénzügyigazgatásban vezetői szerepet önállóan csak I. Lajos halálát követően töltött be.

Az 1370-es évektől az egymást addig világos rendszerben kiegészítő adataink között, úgy tűnik, ellentmondások támadnak. Szerecsen Jakab szerepel harmincadosként még 1379-ben is, a sókamarák ispánja azonban valamikor 1376 és 1378 között már Gergely fia Tamás lett,⁷⁰

63 CDCr XIV. 361.; Vö. PACH: *i. m.* 264.

64 CDCr XVI. 45.

65 A szakirodalomban halála dátumaként felbukkan az 1375. év. Vö. PACH: *i. m.* 264; Artur POHL: *Münzzeichen und Meisterzechen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt–Akadémiai, Graz–Bp., 1982. 82.

66 CD IX/7. 376.

67 DL 69 258; Szerecsen János 1389. április 17-én Százdról nevezi magát. *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XII. Szerk.: MÁLYUSZ Elemér–BORSA Iván–C. TÓTH Norbert–NEUMANN Tibor–LAKATOS Bálint. Bp., 1951–2013. (a továbbiakban ZsO) I. 987. sz.

68 ZsO I. 880. sz.; 1405-ben Margit már Libercsei András felesége, vö. ZsO II. 3909. sz.

69 Vö. CDCr XVII. 525–526.

70 1392. március 12-én Zsigmond király felszólította Baranya megye ispánját vagy alispánját és a szolgabírákat, hogy tartsanak vizsgálatot Miklós diák pécsi polgár panasza ügyében, mely szerint Zámbo Miklós és néhai Gallicus Bertalan két kamarai sót, amit Surdis János esztergomi érsek és testvére, Rafael Lippán utalt ki neki, erőszakkal elvettek tőle. Amikor pedig Zámboval és Bertalannal megegyeztek, hiába kérte, hogy a sót adják vissza, mert Gallicus kijelentette, hogy azt néhai György főesperes és Gergely fia Tamás *tunc comes camararum salium nostrorum regalium* vették el. DL 91 987 (ZsO I. 2429. sz.); Az esetre 1376 és 1378 között kerülhetett sor, hiszen e két időpont

1380-ban pedig Zámbó Miklós kincstartó,⁷¹ aki korábban kassai és körmöci kamaraispán is volt,⁷² miközben 1381. december 14-én Andreas Parvus Gallicus a sókamara ispán.⁷³ 1387-ben Thalentus de Talentis⁷⁴ bukkan fel sókamara ispánként.⁷⁵ Thalentus a lippai kamara élén állt az 1390-es évek elején. 1396-ben ugyanis Zaránd megye igazolta, hogy Pankota lakói kifizették a kamarahasznát, amelyet három, illetve négy évvel ezelőtt Thalentus de Talentis rótt ki rájuk.⁷⁶ Mivel Zaránd megye a lippai kamara hatásköre alá tartozott, így Thalentus de Talentis bizonyosan – figyelembe véve, hogy pénzügyi évekről van szó – 1392-ben és 1393-ban a lippai kamara élén állt, vélhetően ekkor az erdélyi sókamara ispáni tisztséget is betöltötte. 1395-ben Bélai Sebestyén a sókamara ispán.⁷⁷ Mindeközben 1382-ben I. Lajos a Magyar Királyság és Szlavónia harmincadispánságait korábbi szolgálataikért Franciscus Bernardire és Szerecsen Jánosra bízta,⁷⁸ akik kisebb kihagyást követően⁷⁹ 1389-ben is harmincadósoként működtek.⁸⁰ Franciscus Bernardit és Szerecsen Jánost nem tudjuk sem az erdélyi sókamarákhoz, sem a lippai kamarához kötni, Gergely fia Tamás, Zámbó Miklós, Andreas Parvus Gallicus és Thalentus de Talentis esetében ellenben a harmincadispánsággal való kapcsolat nem mutatható ki. Úgy tűnik tehát, hogy az 1370-es években a korábban összefonódó tisztségeket, azaz az erdélyi sókamara ispánságot és a lippai kamaraispánságot, valamint a harmincadosi tisztséget már nem egy ember viselte.

Thalentus de Talentis személye, aki mind sókamara ispánként, mind lippai kamarásként felbukkan, feltételezi, hogy csak a harmincadosi hivatal vált le a korábbi tisztségcsoportról. Gergely fia Tamás tisztségviselésétől kezdődően változást tapasztalunk a megnevezésben is, míg korábban rendre a *comes salifodinarum Transilvanarum*, avagy a *comes camerarum salium parcium Transsilvanarum* megnevezést alkalmazzák, 1380-tól, Zámbó Miklós tisztségviselé-

között volt Surdis János esztergomi érsek. Vö. ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. MTA TTI, Bp., 1996. I. 64.

71 1380. márc. 18.: DL 27 281.

72 Kassai kamara élén 1367–1372 között, vö. 1367. nov. 5.: Zichy III. 340. 1371. ápr. 3.: DL 39 133.; A körmöci kamara élén 1371 és 1372 között, vö. 1371. ápr. 3.: DL 39 133.; Kincstartó 1377 és 1382 között, vö. 1377. júl. 17.: 1382. febr. 24.: DL 64 096. CD IX/5. 567. Később tárnokmester, elsőként 1382 és 1384, majd 1385 és 1388 között. Vö. 1382. máj. 2.: CD IX/5. 571., 1384. okt. 13.: DF 239 088; 1385. okt. 2.: DL 7086, 1388. aug. 5.: DF 263 716.

73 CD IX/7. 433.

74 Személyére lásd DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 287; Arany Krisztina lehetségesnek tartja, hogy talán azonos Giovanni Talentivel. ARANY Krisztina: *Firenzei kereskedők, bankárok és hivatalviselők Magyarországon 1370–1450*. Protopográfiai adattár. Fons 14(2007). 536.

75 ZsO I. 126.

76 ZsO I. 4225. sz.

77 1395. aug. 10.: ZsO I. 4058. sz.; 1411-ben egykori sókamara ispánnak nevezik, BTOE III. 302/586. sz.; Bélai Sebestyén litteratus nem azonos Bélai Sebestyén esztergomi, majd veszprémi clericusszal. Vö. DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 287.

78 CD IX/7. 451–452.; Bernardi személyére lásd TEKE Zsuzsa: *Firenzei üzletemberek Magyarországon*. Történelmi Szemle 37(1995). (a továbbiakban TEKE: *Firenzei üzletemberek*) 131, 135, 139, 144, 147–148; ARANY: *i. m.* 493–494.

79 Mária uralkodása alatt Nambusculi de Florentia viselte e hivatalt. Vö. PACH: *i. m.* 265–266.

80 Sopr. Tört. I/1. 222.

sétől a *comes camararum salium nostrorum regalium* kifejezéssel találkozunk,⁸¹ és csak Verébi Péter 1397. évi kinevezésekor bukkan fel újra a *comes universarum camararum salium nostrorum parcium Transilvanarum*, de a későbbiekben megnevezésekor újra „csak” a *comes camararum salium nostrorum regalium* megnevezést találjuk. Mindez természetesen lehet a véletlen műve is, hajlamosak vagyunk azonban emögött a sóigazgatásban történő változást feltételezni. Nem tartjuk lehetetlennek, hogy az 1370-es évek második felében megkezdődött azon sókamaráknak a felállítása, amelyeket Zsigmond 1397. évi rendelkezésében „régől fogva működők”-nek tekint, így azok nem Zsigmond, hanem I. Lajos uralkodásakor alakultak meg, közelebbről annak utolsó évtizedében. Talán az átmenettel magyarázható, hogy Zámbo Miklós kincstartóként töltötte be ezt a pozíciót, ami sem korábban, sem később nem volt gyakorlat. 1397-ben Zsigmond e rendszert fejlesztette tovább újabb kamarák felállításával, melynek elsődleges célja, ahogy fentebb említettem, a külföldi só behozatalának megakadályozása volt.

Eppen ez utóbbi miatt Zsigmond nem csak az erdélyi sókamarákat és a lippai kamarát bízta Verébire – tetszése tartamára –,⁸² de a harmincadosi tisztséget is újra e hivatalokhoz szándékozott kötni, mégpedig 1398. Gyertyászentelő Boldogasszony napjának nyolcadától, azaz február 9-től nevezte ki Verébit harmincadosnak.⁸³ Verébi Péter a sókamara igazgatását 1399-ig bizonyosan ellátta,⁸⁴ harmincadosi tevékenységének azonban nincs nyoma a forrásokban. A szakirodalom álláspontja szerint Verébi azért nem vette át a harmincadosi hivatalt, mert azt még 1398-ban is a már 1397-ben annak élén álló Kamerer Ulrik töltötte be, akit Nürnbergi Márk követett, így a délnémet üzleti körök érdekeit sértette volna Verébi harmincadosi tevékenysége.⁸⁵

A szakirodalom álláspontja Mályusz Elemér két regesztájára alapozva alakult ki. Az egyik szerint 1397. december 3-án a krakkói kereskedők Krakkó városa előtt panasszal éltek Kamerer Ulrik harmincadossal szemben, aki megakadályozta az ezüst és a réz kivitelét a Magyar Királyságból,⁸⁶ a másik szerint 1398. január 5-én Krakkó a régi rend visszaállítását kérte.⁸⁷ A forrásra és annak helyes datálására legutóbb Skorka Renáta hívta fel a figyelmet, aki Verébi harmincadispánságának létét a korábbi álláspontokkal szemben nem vonta kétségbe.⁸⁸ A krakkói tanács városkönyvébe valóban 1398. január 5-én vezettek be két feljegyzést, melyek közül az egyik részletesebben meséli el az eseményeket. Ezek szerint a kereskedők 1396. október 9-én fordultak Kamerer Ulrik magyar harmincadossal és urburaispánnal szemben a

81 Jóllehet a Gergely fia Tamásra utaló Zsigmond-kori forrás is *tunc comes camararum salium nostrorum regalium*nak nevezi Tamást, egy 1378. március 10-én kelt oklevelében I. Lajos még *comes camararum nostrorum salium parcium Transilvanarum*ként jelöli meg a tisztséget, DL 31 108, DL 22 482.

82 WENZEL: *Bányászattörténet. Okmányi függelék* 436–439; vö. DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* passim.

83 WENZEL: *Bányászattörténet. Okmányi függelék* 437.

84 1399. január 22.: DL 68 310 (ZsO I. 5678. sz.); Mályusz Elemér feltételezi, hogy Verébi Péter sókamara-ispánságát 1397. november 1. és 1400. november 1. közé lehet helyezni, bár elismeri, hogy csak 1399-ig bizonyítható működése. MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Gondolat, Bp., 1984. 33.

85 TEKE Zsuzsa: *Kassa külkereskedelme az 1393–1405. évi kassai bírói könyv bejegyzései alapján*. Századok 137(2003). 2. sz. 392; DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 288.

86 ZsO I. 5096. sz.

87 Uo. I. 5145. sz.

88 Az eset részletes ismertetését is lásd SKORKA Renáta: *A krakkói kereskedők esete az urburaispánnal*. Kuny Domokos Múzeum Közleményei 20(2014). 177–183.

krakkói tanácshoz.⁸⁹ A tanács előtt Kameroner is megjelent, és kötelezettséget vállalt arra, hogy Gyertyaszentelő Boldogasszony napjáig (1397. február 2.) helyreáll a rend, a krakkói kereskedők pedig ígéretet tettek arra, hogy ha Kameroner tartja a szavát, akkor közöttük és Kameroner között rendeződik a kereskedelmi kapcsolat.⁹⁰ Talán nem lehetett véletlen a Kameroner ígéretében elhangzott időpont. A pénzügyi év kezdete harmincad esetén szintén február–március hónapokra esett, elsősorban Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéhez (február 2.) kötődött, hiszen Szerecsen Jakabot 1362. február 20-án bízta meg a harmincadok kezelésével I. Lajos,⁹¹ Szerecsen Jánost és Franciscust Bernardit pedig 1382. február 5-én.⁹² Kameroner tehát tisztában volt azzal, hogy mandátuma akkor lejár, így a krakkóiakkal vélhetően már nem neki, hanem utódjának kell zöldágra vergődnie. A helyzet rendezése annyiban állt érdekében, hogy a krakkóiak mint kereskedőt megfenyegették, nem csak azzal, hogy nem kötnek vele kereskedelmi üzleteket, hanem azzal is, hogy ezt a nürnbergieknek és a velenceieknek is elárulják, akikkel Kameroner kapcsolatban állt.⁹³ Bárhogy is történt, az bizonyos, hogy Kameroner állta a szavát, ugyanis egy 1398. március 8-i bejegyzésben a krakkói kereskedők azért emelték fel hangjukat Petrus Gerhardsdorf krakkói polgárral szemben, mert az figyelmen kívül hagyta a Kameroner Ulrikkal kötött megállapodást, amikor az új magyar pénzt kivitte, majd a nehezebbeket beolvasztotta, a silányabbakat a lengyel kereskedőknek adta, akiket azzal vádoltak meg a Magyar Királyságban, hogy ők maguk válogatták ki a pénzeket.⁹⁴ Kameroner akár 1398 februárjáig is betölthette a harmincadosi tisztséget, de lehetett a harmincados más személy is – akit a források hallgatása miatt nem tudunk azonosítani –, ezért nem nevezhette ki Zsigmond Verébit már 1397-ben harmincadosnak. Nürnbergi Márk harmincadosi tevékenysége csak 1399-től adathozható,⁹⁵ így Verébi a források alapján ezt a hivatalt is betölthette 1398 februárja és 1399 februárja között.

Az Anjou-korban a sókamaraispánok feladatai közé tartozott a sóbányák felügyelete, amit az officiálisok segítségével láttak el; biztosítaniuk kellett az országlakosok ellátását sóval,⁹⁶ meg kellett akadályozniuk a külföldről származó só behozatalát.⁹⁷ Az uralkodó természetesen engedélyezhette a külföldről származó só behozatalát, ahogy az történt 1354-ben, amikor I. Lajos azért járult hozzá, hogy a soproniaknak a külföldi só behozhassák, mert Beuldre Mihály kamaraispán nem tudta hazai sóval ellátni a várost.⁹⁸ 1362-ben pedig a király azért

89 *Monumenta Medii Aevi Historica res gestas Poloniae illustrantia*. IV. Eds.: WYDAŁI Piekosiński, F.–SZUJSKI, J. Cracoviae, 1878. (a továbbiakban Mon. Pol. IV.) 167–169.

90 Mon. Pol. IV. 169.; vö. SKORKA: *i. m.* 178.

91 CDCr XIII. 203.

92 CD IX/7. 451–452.

93 Mon. Pol. IV. 169.; vö. SKORKA: *i. m.* 178.

94 Mon. Pol. IV. 178.; Gerhardsdorf ugyan esküt tett, hogy nem cselekedett így, esküjét végül hamisnak találták, és megfosztották krakkói polgárjogától, egy évet adtak neki arra, hogy hitelezőit kifizesse, követeléseit behajtsa, javait eladja, ezt követően azonban vissza kellett térnie Magyarországra, és Krakkóban soha többé nem lehetett boltja (gescheft). Mon. Pol. IV. 219–220.

95 1399. június 27: BTOE III. 139/282. sz.

96 Vö. 1362. június 30.: DF 238 803; 1381. dec. 14.: CD IX/7. 433.

97 Vö. 1362. június 30.: DF 238 803; 1381. dec. 14.: CD IX/7. 433.

98 Sopr. Tört. I/1. 102.

engedi a pozsonyi polgároknak, hogy a Kufnak mondott⁹⁹ ausztriai sóot behozzák az országba, mert Szerecsen Jakab Pozsony és környéke erdélyi sóval történő ellátását nem tudta biztosítani.¹⁰⁰ Az alkamarások és az officiálisok a kamaraispán alkalmazottai, familiárisai voltak.¹⁰¹ Vélhetően a többi, nem sóhoz kapcsolódó kamarához hasonlóan¹⁰² a sókamarában tevékenykedők (officiálisok, sóvágók, sószállítók) felett is a kamaraispán ítélkezhetett, akinek hanyagsága esetén a tárnokmesterhez lehetett fordulni, és minden valószínűség szerint a sókamaraispánokat szintén a tárnokmester felügyelte. Ezt támasztja alá, hogy amikor 1354-ben a király megtiltotta Mihály erdélyi sókamaraispánnak, hogy a soproniak sóbehozatalát akadályozza, az oklevél relatora Cikó tárnokmester volt.¹⁰³ Az Anjou-korban a sókamaraispánok bérbe vették a kamarát az uralkodótól,¹⁰⁴ bérleti szerződés azonban nem maradt fenn. Minden bizonnyal a sókamaraispán kezelte a sóvágók munkabérét és egyéb, elsősorban élelmiszerben adott juttatásait,¹⁰⁵ illetőleg felügyelte előjogaikat is, azaz a meghatározott ideig tartó szabad sóvágást.¹⁰⁶ Ezeken felül, ha a király úgy rendelkezett, akkor sóot, avagy meghatározott jövedelmet kellett kiutalniuk a sókamara sójából, avagy jövedelméből az uralkodó által meghatározott személy(ek)nek.¹⁰⁷

99 Osztrák tengeri főtt só, vö. BOGDÁN István: *Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Akadémiai, Bp., 1991. 411.

100 1362. június 30.: DF 238 803; Hasonlóképpen megkapja-e a jogot Pozsony 1381-ben is. CD IX/7. 433.

101 HÓMAN: *i. m.* 239.

102 Vö. 1335: *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Ed. Franciscus DÖRY–Georgius BÓNIS–Vera BÁCSKAI. Akadémiai, Bp., 1976. (a továbbiakban DRH 1301–1457) 88; 1336: DRH 1301–1457. 91, 92; 1338: DRH 1301–1457. 99; 1342: DRH 1301–1457. 113; 1342: DRH 1301–1457. 117; 1343. április 20.: SZEKFÜ Gyula: *Oklevelek I. Károly pénzverési reformjához*. Történelmi Tár 12(1911). 36; 1345. március 25.: DRH 1301–1457. 122 (Anjou-oklt. XXIX. 203. sz.).

103 Sopr. Tört. I/1. 102.

104 Vö. 1383. március 8.: DL 100 189.

105 1291: UGDS I. 170., vö. IVÁNYI: *i. m.* 14.

106 Vö. WEISZ Boglárka: *Megjegyzések az Árpád-kori sóvámolás és -kereskedelem történetéhez*. Acta Historica CXXV(2007). 45.

107 1378. március 10-én I. Lajos a most és a jövőben működő erdélyi sókamaraispánokon keresztül utal ki pénzt Gerendi Mikósnak, mert az Aranyoson lévő malmi tönkrementek a királyi sóval megrakott hajók átkelése miatt, DL 31 108, DL 22 482; 1403. április 22-én Marcali Miklós erdélyi vajda Vízaknán utal ki ezer forint értékű sóot, ZsO II/1. 2378. sz.

FÜGGELÉK¹⁰⁸**Erdélyi sókamaraispán, lippai kamaraispán**

1354 ¹⁰⁹ –(1361) ¹¹⁰	Beuldre Mihály ¹¹¹
1354. ¹¹²	Benedek széki officialis ¹¹³
(1361) ¹¹⁴ –(1367) ¹¹⁵	Szerecsen Jakab ¹¹⁶
1366. ¹¹⁷	András désaknai vicecomes, désaknai és désvári officialis ¹¹⁸
1367 ¹¹⁹ –1369. (febr.) ¹²⁰	György fia [Beuldre] Mihály ¹²¹
1369 ¹²² –(1370)	Henrik
(1370) ¹²³ –(1374) ¹²⁴	Szerecsen Jakab
(1376–1378) ¹²⁵	Gergely fia Tamás ¹²⁶
1380 ¹²⁷ –(1381)	Zámbó Miklós ¹²⁸
1381 ¹²⁹ –(1382)	Andreas Parvus Gallicus ¹³⁰
1387 ¹³¹ –1393 ¹³²	Thalentus de Talentis

108 A sókamaraispánokra és a harmincadosokra vonatkozó korábbi archontológiai táblákat lásd HÓMAN: *i. m.* 277–279; HERMANN: *i. m.* 87–88; DRASKÓCZY István: *Életpályák a magyar pénzügyigazgatásban a XV. század első felében. (A sóigazgatás vezetői)*. Kandidátusi disszertáció. ELTE, Bp., 1994. 45–48; GYÖNGYÖSSY Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Gondolat, Bp., 2003; GYÖNGYÖSSY Márton: *Magyar pénztörténet 1000–1540*. Martin Opitz, Bp., 2012. 215; Soós Ferenc: *A középkori Magyarország gazdasági- és pénzügyigazgatási tisztségviselői*. Numizmatikai Közöny 112–113(2013–2014). 104, 112, 113, 115, 116–117.

109 1354. ápr. 7.: Sopr. Tört. I/1. 102.

110 1357. dec. 7: DL 51 778, vö. 1362. ápr. 8.: DL 62 715.

111 Tisztségnév: comes monetarum de Lippa; comes salifodinarum Transilvanarum; comes camerarum salium parcium Transsilvanarum; comes salifodinarum regalium.

112 UGDS II. 103.

113 Tisztségnév: officialis ... de Zeek.

114 1362. jún. 30.: DF 238 803.

115 1366. máj. 27u.: UGDS II. 247.

116 Tisztségnév: comes camerarum nostrorum salium Transsiluanarum.

117 1366. máj. 27.: UGDS II. 247.

118 Tisztségnév: vicecomes salifodinarum de Deesakna et officialis...in Deesakna et Deesvara.

119 Vö. UGDS II. 304.

120 1369. jan. 17.: Zichy III. 371.

121 Tisztségnév: comes camerarum regalium salifodinarum partis Transilvaniae.

122 1369. okt. 29: CD IX/4. 177.

123 Vö. 1371. febr. 24.: SK AMB 281.

124 Vö. 1373. márc. 16.: PESTY: *i. m.* 6.

125 Vö. 1392. márc. 12.: DL 91 987 (ZsO I. 2429. sz.).

126 Tisztségnév: comes camerarum salium nostrorum regalium.

127 1380. március 18: DL 27 281.

128 Tisztségnév: comes salium.

129 CD IX/7. 433.

130 Tisztségnév: comes camerarum salium regalium.

131 1387. jún. 23.: ZsO I. 126.

132 Vö. 1396: ZsO I. 4225. sz.

1395¹³³ Sebestyén¹³⁴
 1397. nov. 1.¹³⁵–1399. jan. 22.¹³⁶ Verébi Péter¹³⁷

Harmincados

1323. máj. 22. ¹³⁸	András ¹³⁹
1346. aug. 26. ¹⁴⁰	Miklós budai harmincados ¹⁴¹
1354 ¹⁴² –(1361) ¹⁴³	Beuldre Mihály ¹⁴⁴
(1361) ¹⁴⁵ –(1367) ¹⁴⁶	Szerecsen Jakab ¹⁴⁷
1365 ¹⁴⁸	Simon győri alharmincados ¹⁴⁹
1367 előtt ¹⁵⁰	János pozsonyi harmincados ¹⁵¹
1367 ¹⁵² –1369. (febr.) ¹⁵³	György fia [Beuldre] Mihály ¹⁵⁴
1369 ¹⁵⁵ –(1370)	Henrik ¹⁵⁶
(1370) ¹⁵⁷ –(1380) ¹⁵⁸	Szerecsen Jakab ¹⁵⁹
1372. ¹⁶⁰	Pál fia János esztergomi harmincados ¹⁶¹

133 1395. aug. 10.: ZsO I. 4058. sz.

134 Tisztségnév: comes camararum salium.

135 WENZEL: *Bányászattörténet. Okmányi függelék* 436.

136 DL 68 310 (ZsO I. 5678. sz.); Mályusz Elemér Verébi Péter sókamara-ispánságát 1397. november 1. és 1400. november 1. közé helyezte. MÁLYUSZ: *i. m.* 33.

137 Tisztségnév: comes universarum camararum salium nostrorum partium Transilvanarum — WENZEL: *Bányászattörténet. Okmányi függelék* 436. Eltérő tisztségnévek: comes camararum salium nostrorum (DL 8316), comes camararum salium nostrorum regalum (DF 280 448.). Személyéhez lásd DRASKÓCZY: *A sóigazgatás* 285–286.

138 DL 30 611. (Anjou-oklt. VII. 219. sz.).

139 Tisztségnév: tricesimarius per Hungarie.

140 DL 100 032.

141 Tisztségnév: tricesimator.

142 1354. ápr. 7.: Sopr. Tört. I/1. 102.

143 1357. dec. 7.: DL 51 778.

144 Tisztségnév: tricesimator.

145 1362. febr. 20.: CDCr XIII. 203.

146 1366. aug. 29.: CDCr XIII. 566.

147 Tisztségnév: tricesimator regni; tricesimator per totum regnum

148 1365. ápr. 26.: DF 238 827.

149 Tisztségnév: vicetricesimator in Iaurino.

150 1367. jún. 14.: MZSO I. 73.

151 Tisztségnév: tricesimator.

152 Vö. UGDS II. 304.

153 1369. jan. 17.: Zichy III. 371.

154 Tisztségnév: tricesimator.

155 1369. okt. 29: CD IX/4. 177.

156 Tisztségnév: tricesimator.

157 1371. febr. 24.: SK AMB 281.

158 1379: CDCr XVI. 45.

159 Tisztségnév: summus tricesimator; tricesimator per regnum nostrum Hungarie.

160 1372. márc. 4.: DF 236 306.

161 Tisztségnév: tricesimator.

1382–(1383)	Szerecsen János és Bernardi Ferenc ¹⁶²
1383. febr. ¹⁶³ –1385. (febr.) ¹⁶⁴	Nanni Boscoli de Florentia ¹⁶⁵
(1388) ¹⁶⁶ –(1390)	Szerecsen János és Bernardi Ferenc ¹⁶⁷
1391 ¹⁶⁸ –1392	Bernardi Ferenc ¹⁶⁹
1392 ¹⁷⁰ –(1393)	Ventur Jakab ¹⁷¹
(1395)–1396 ¹⁷²	Bernardi Ferenc ¹⁷³
1396 ¹⁷⁴ –(1397)	Kamerer Ulrik ¹⁷⁵
1398. febr. 9. ¹⁷⁶	Verébi Péter ¹⁷⁷
1399 ¹⁷⁸ – 1406 ¹⁷⁹	Nürnbergi Márk ¹⁸⁰

162 Tisztségnév: comitis tricesimarum nostrarum intra climata regnorum nostrorum Ungariae et Sclauonia.

163 1383. április 11.: DF 201 879 (Sopr. Tört. I/1. 197.).

164 1384. június 9: DF 239 044 (BTOE III. 9/21. sz.).

165 Tisztségnév: comes tricesimarum regni [Hungariae]; Házi Jenő kiadása (Sopr. Tört. I/1. 197.) nyomán a szakirodalomban 1383-ban Nanni Kustelli di Florentia, Fejér György (CD X=1. 151.) kiadására alapozva 1384-ben Rambusculus de Florentia (TEKE: *Firenzei üzletemberek* 139; HERMANN: *i. m.* 88.), avagy 1383 és 1384-ben elsősorban Kumorovitz L. Bernát kiadása után (BTOE III. 9/21. sz.) Nambusculus de Florentia szerepelt harmicadispánként. PACH: *i. m.* 265–266; WEISZ: *A szerémi és pécsi kamarák* 46. Prajda Katalin szerint e személy azonosítható a firenzei Nanni Boscolival. Katalin PRAJDA: *Justice in the Florentine Trading Community of Late Medieval Buda. Mélanges de l'École française de Rome* 127(2015). 10. (<https://mefrm.revues.org/2716>). Ha megnézzük az eredeti okleveleket, akkor 1383-ban Nany Busculi de Florentia (DF 201 879), 1384-ben Nanibusculli de Florentia szerepel (DF 239 044), így mindenképpen nem két, hanem egy személyről van szó, akit a Magyarországon keletkezett források alapján Nanni Busculi de Florentiának kell tekintenünk, aki vélhetően azonos a firenzei Nanni Boscolival.

166 BTOE III. 28/65. sz. (ZsO I. 872. sz.).

167 Tisztségnév: comes tricesimarum.

168 Teodor LAMOŠ: *Výsady Kremnických minciarov v stredoveku*. Historické Štúdie 9(1964). 219. (ZsO XII. 953. sz.).

169 Tisztségnév: comes tricesimarum.

170 1392. október 25: DF 239 114 (ZsO I. 2655. sz.).

171 Tisztségnév: tricesimator. Személyére lásd TEKE: *Firenzei üzletemberek* 141.

172 1396. január 18: BTOE III. 98/199. sz.

173 Tisztségnév: comes tricesimarum.

174 (1396) április 30: BTOE III. 84/168. sz. (ZsO I. 3398. sz.). Az évszám nélküli oklevelet Mályusz, majd útána Kumorovitz L. Bernát 1394-re keltezte. Skorka Renáta felvetette, hogy az oklevél elképzelhető, hogy 1396-ban kelt (SKORKA: *i. m.* 179. [25. jegyz.]), Skorka érvelését elfogadva Kamerer harmincadosi és így urburaispáni működését 1396-ra helyeztem. Vö. 1396. október 9.: *Libros antiquissimos civitatis Cracoviensis 1300–1400*. Mon. Pol. IV. 167–169. (ZsO I. 5096. sz., 1397. december 3-i dátummal).

175 Tisztségnév: tricesimator regie, dreisigsten. Kamerer Ulrik személyéhez és tevékenységéhez lásd MÁLYUSZ: *i. m.* 163; KUBINYI András: *A budai német patríciaus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig*. Levéltári Közlemények 42(1971). 247–248; SKORKA: *i. m.* 177–183.

176 1397. november 1: WENZEL: *Bányászattörténet. Okmányi függelék* 437.

177 Zsigmond Verébi Péterre bízta a harmincadokat, de úgy tűnik, ez végül meghiúsult.

178 1399. június 27: BTOE III. 139/282. sz.

179 1405. július 2: BTOE III. 218/430. sz.

180 Tisztségnév: comes tricesimarum.

THE *COMITES CAMERARUM SALIUM* FROM TRANSYLVANIA
UNTILL THE END OF THE 14TH CENTURY

Keywords: *salt mining, comes camerarum salium, salt depository, trade with salt*

From the beginnings the salt mines from Transylvania represented a very important revenue for the Kingdom. In the Arpadian age depositories were established where the salt was administrated by specialized officials (*salinarii*). Initially the Transylvanian mines were supervised by the voivode and the *camerarii* (*kamaraispánok*), with the support of the officials (officials of the king and of the *camerarii*). The first administrative reform took place in the 1350s, as the salt mines and the depositories have been reorganized under the jurisdiction of the *comes camerarum salium*, who was helped in his work by the *vicecamerarii*. A new reform took place at the beginning of Sigismund's reign: he decided to establish new salt-chambers (*camerae*). This reform was necessary because before 1397 there were no chambers to the West of the river Tisza. As a result of this re-organization the salt could reach even the western parts of the country and the import of foreign salt was no more allowed.

COMIȚII CĂMĂRILOR DE SARE DIN TRANSILVANIA
PÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIV-LEA

Cuvinte-cheie: *minerit de sare, comitele cămării, depozit de sare, comerțul cu sare*

Mineritul de sare din Transilvania a constituit o sursă importantă de venit al suveranului maghiar încă de la începuturile Regalității. În epoca Arpadiană pentru depozitarea sării au fost înființate depozite, unde sarea adunată a fost administrată de funcționari ai sării (*salinarii*). Minele transilvănene erau sub comanda voievodului transilvan și ai comiților sau cămărașilor de sare, care erau ajutați la rândul lor de oficiali regali respectiv de oficiali ai comiților de sare. Prima reformă în domeniul exploatării și depozitării sării a avut loc în anii 1350. La momentul respectiv conducerea minelor și depozitelor de sare a fost acordată comitelui transilvan de sare, iar oficiul comitelui transilvan de sare a fost comasată cu cea a comitelui de Lipova și a tricesimatorului regal. Activitatea comitelui de sare a fost ajutată de vicecomiți. O altă schimbare majoră a intervenit sub domnia lui Sigismund de Luxemburg. În 1397 regele a dispus înființarea unor noi cămări de sare pe lângă cele existente. Înainte de data respectivă cămările au fost înființate doar lângă minele de sare și de-a lungul drumului sării, astfel încât la vest de râul Tisa nu existau cămări, fapt pentru care a fost îngreunată alimentarea cu sare a acestei părți a Regalității. Reforma din anul 1397 a fost necesară din această cauză, această măsură administrativă împiedicând totodată și importarea sării străine în țară.